

Смерницький Дем'ян Вікторович,
доктор юридичних наук, старший дослідник,
заступник директора ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0001-6066-0324

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто сучасну проблематику вищої юридичної освіти. Встановлено, що такі проблеми, як недостатність практичної складової у підготовці юристів, “перевантаження” навчальними закладами юридичного профілю і потреба в покращенні процедури оцінювання якості знань студентів та випускників, найбільше впливають на якість юридичної освіти. Розглянуто питання застосування в педагогічній діяльності (навчальному процесі) наукових знань. Зроблено висновок, що вирішення зазначених проблемних питань вищої освіти не потребує розроблення відповідних громіздких концептуальних та планових документів, а лише вольових рішень Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, закладів вищої освіти, зміни пріоритетів у визначенні якості роботи навчальних закладів та встановлення відповідних норм із зазначених питань у нормативно-правових актах.

Ключові слова: вища юридична освіта, сучасна проблематика, навчальні заклади, стажування, абітурієнт, студент, оцінювання якості знань, наукові знання.

Двадцять перше століття назване ерою професіоналів. Цим наголошено, що підготовка фахівців у закладах вищої освіти – чинник суспільних змін [1, с. 1].

Низка вчених, досліджуючи питання реформування української юридичної освіти, зазначають, що до сучасної проблематики юридичної освіти в Україні належить: відсутність єдиних стандартів; недосконалість навчальних планів; недостатність практичної складової; потреба у висококваліфікованих викладацьких кадрах; недостатня орієнтація на європейське законодавство та практику; використання застарілих (радянських) конструкцій та теорій як доктринального підґрунтя; потреба у збільшенні кількості студентів та викладачів, які володіли б європейськими мовами; потреба в оновленні способів викладення інформації на сторінках навчальної літератури; “перевантаження” навчальними закладами юридичного профілю; потреба у покращенні процедури оцінювання якості знань студентів та випускників [2, с. 18–36].

Ми погоджуємося з наведеною проблематикою юридичної освіти, але вважаємо, що такі проблеми, як недостатність практичної складової у підготовці юристів, “перевантаження” навчальними закладами юридичного профілю та потреба у покращенні процедури оцінювання якості знань студентів та випускників найбільше впливають на якість юридичної освіти.

Так, на сьогодні абітурієнти прагнуть за будь-що отримати вищу освіту і у багатьох випадках будь-яку. Необхідно також ураховувати, що рівень знань у сфері точних наук у молоді значно знижений порівняно з минулим, а спеціальності, які потребують таких знань, не користуються великим попитом, також абітурієнтам складно підготуватися до вступних іспитів, вступити до закладу вищої освіти та навчатися.

Водночас, мабуть, не існує закладів вищої освіти будь-якого профілю, в яких не готують юристів. Звісно, закладам є певний сенс організувати навчання юристів, зважаючи на значний попит та враховуючи бажання отримати певний прибуток, навчаючи студентів на платній основі. Крім того, організація навчання за цією спеціальністю не вимагає великих організаційних та матеріальних затрат.

Отже, низьку якість юридичної освіти можна пов'язати, насамперед, із надмірною кількістю юридичних вищих навчальних закладів, більшість із яких не спроможні забезпечити належний рівень навчання. Для підтвердження зазначеного можна навести таку статистику: кількість вищих навчальних закладів, що випускають правників, в Україні нині сягає майже 300, тоді як у Польщі їх налічується лише 25, у Німеччині – 42, у Великій Британії – 97 і навіть у Сполучених Штатах Америки – менше 200. Зважаючи тільки на ці цифри, можна поставити під сумнів доцільність наявної кількості юристів в Україні. За даними Міністерства освіти і науки України, перевипуск юристів в Україні становить 400 %, а роботу за спеціальністю знаходить лише один із 12 випускників юридичних факультетів [2, с. 34–35].

Як зазначає В. Тацій, на превеликий жаль, у державі досі не визначено остаточно на нормативному рівні перелік тих професій і видів діяльності людей, які повинні мати вищу юридичну освіту. А коли так, то ми не маємо достатньо обґрунтованого державного замовлення на підготовку юристів. Автор констатує, що до 1991 року в Україні було всього 5 вищих навчальних закладів, які займались підготовкою юристів як для нашої держави, так і для інших країн [3, с. 5].

Зменшення кількості закладів вищої освіти, які готують фахівців юридичного профілю, призведе до відповідної конкуренції між абітурієнтами та, як результат, до закладів вищої освіти будуть вступати тільки ті, хто прагне дійсно у майбутньому стати висококваліфікованим фахівцем.

Також підготовка кваліфікованих правників вимагає не тільки вивчення загальних теоретичних основ права, а й набуття практичних знань та навиків. На наше переконання, основним питанням підготовки юристів є проходження практичної підготовки (стажування).

Як зазначають Р. Мельник, О. Шаблій і Б. Шлоер, аналіз організації та проведення навчання у закладах вищої освіти юридичного профілю показав, що, зазвичай, мають місце традиційні його форми, тобто проведення лекційних та семінарських (практичних) занять, які, однак, далеко не завжди наповнюються інформацією, яка відображає тенденції та процеси, що є у сфері правозастосування. Додатковим доказом затеоретизованості підготовки майбутніх українських юристів є також майже повна відсутність збірників практичних завдань (задач) для розв'язання студентами. У цьому плані надзвичайно слухними будуть слова

В. Кобалевського, який майже сто років тому писав, що тільки практичний підхід надає цінності юридичній теорії [2, с. 24–25].

На нашу думку, окрім навчальної літератури з практичними завданнями, основним методом практичної підготовки майбутніх юристів має стати проходження стажування.

В. Луппа зазначає, що можна виділити традиційні (лекції, дискусії, різноманітні практики, демонстрації) та інноваційні методики навчання (активні та інтерактивні), до яких належать навчальні судові процеси, ділові ігри, участь у роботі клінік та інтернатур, де студенти отримують професійні навички захисту інтересів клієнта у суді першої інстанції або в апеляційному суді, розв'язання спорів, консультування, ведення інтерв'ю та переговорів, розв'язання задач, дослідження фактів, організації правової роботи, керування нею при розробці законопроектів [4, с. 189–190].

Але в зазначених методах майже завжди відсутня практична підготовка у відповідних установах різних напрямів діяльності, тобто стажування. Набуті навички допомагають дипломованому фахівцю у подальшій роботі, а також при виконанні наукових досліджень, в тому числі дисертаційних за відповідною тематикою. Тільки проведена практична робота під час стажування дає змогу закріпити отримані під час занять теоретичні основи спеціальності, а також забезпечить їх більш глибоке осмислення.

Отже, на наше переконання, при підготовці юристів у закладах вищої освіти необхідно системно запроваджувати практику проведення стажування з відривом від навчання в установах, підприємствах та організаціях різних напрямів діяльності. Майбутні юристи можуть проходити стажування у юридичних підрозділах медичних закладів, закладів технічного спрямування, у відповідних підрозділах органів виконавчої влади, наукових установах різного спрямування, забезпечуючи на практиці отримання досвіду з правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Після завершення стажування під час продовження навчання можуть проводитися семінари, конференції, інтерактивні заняття за результатами проходження стажування із загальним обговоренням набутого досвіду та моделюванням відповідних практичних завдань з пошуком шляхів їх вирішення.

Набуваючи практичного досвіду, майбутні юристи після завершення навчання зможуть більш професійно виконувати свою роботу в органах виконавчої влади, на підприємствах та установах.

Крім того, цей досвід допоможе краще виконувати науково-педагогічну роботу тим фахівцям, які виявляють бажання працювати у закладах вищої освіти. Особливий досвід знадобиться при викладанні правознавства студентам, які вчаться за іншим фахом (за технічними спеціальностями, військовими, медичними тощо). Практичний досвід дасть можливість викладачу більш повно розуміти потреби такої категорії студентів та виокремлювати певну, необхідну тільки їм тематику [5, с. 72–75].

І нарешті проблемним питанням якості будь-якої освіти і не тільки юридичної є потреба у покращенні процедури оцінювання якості знань студентів та випускників. Дійсно, зазвичай заклад вищої освіти не зацікавлений у негативному оціню-

ванні здобувача вищої освіти, розглядаючи незадовільні оцінки студентів як власний недогляд – як результат, який негативно характеризує навчальний заклад. Як наслідок, кількість незадовільних оцінок у наших закладах є невеликою, тоді як, наприклад, у Німеччині у 2011 році з 11 685 осіб, які склали перший державний іспит, 3 389 осіб його не склали [2, с. 35–36].

Отже, постає нагальна потреба створення такої системи оцінювання знань студентів та випускників, яка буде базуватися на принципах об'єктивності, неупередженості та незалежності членів екзаменаційних комісій.

Крім того, варто розглянути питання застосування у педагогічній діяльності (навчальному процесі) наукових знань.

Якщо звернутися до еволюції поняття “педагогічна технологія”, можна виокремити два напрями в педагогіці: один – орієнтується на потужні можливості технічних засобів у навчальному процесі, що постійно розширюються (його можна назвати “технологія в освіті” або “технологія в навчанні”); а інший – означає технологію побудови самого навчального процесу і має назву “технологія навчання” або “педагогічна технологія” [6, с. 93].

Тобто наукові знання можна використовувати для їх доведення до суб'єктів, які навчаються, або для застосування у навчальному процесі чи поліпшення (удосконалення) самої організації навчального процесу. Ці три напрями використання наукових знань у навчальному процесі доволі повно окреслюють зазначену сферу, враховуючи і визначені два напрями в педагогіці щодо “педагогічних технологій”. Але, на нашу думку, є ще четвертий напрям застосування наукових знань у навчальному процесі, а саме залучення суб'єктів, які навчаються, до наукових досліджень. Адже студенти, ад'юнкти, аспіранти, докторанти можуть та мають бути невід'ємною складовою наукового процесу [7, с. 146].

Крім того, проведення відповідних досліджень з метою отримання вченого ступеня доктора філософії чи доктора наук є ще одним напрямом підготовки висококваліфікованих фахівців-правників.

Проводячи загальний розгляд тем дисертацій, які на цей час захищаються, слід відзначити, що вони в багатьох випадках повторюються та обмежуються певними напрямками відповідно до отриманих здобувачами знань у закладах вищої освіти. Переважно це відбувається через відсутність практичного досвіду з правового регулювання відповідних суспільних відносин. Отже, ми можемо спостерігати певний дисбаланс, коли за одним напрямом є досить багато досліджень, а за специфічними напрямками, які не вивчалися у закладах вищої освіти, досліджень обмаль.

І хоча інтелектуальну творчу діяльність не варто обмежувати певними межами, все ж, на наше переконання, необхідно спрямовувати здобувачів на вивчення та підготовку відповідних наукових результатів за різними напрямками суспільних відносин, забезпечуючи таким чином науковий підхід до їх правового регулювання.

Центральні органи виконавчої влади, які здійснюють відповідну організацію та правове регулювання певних суспільних відносин та мають у своєму підпорядкуванні науково-дослідні установи і заклади вищої освіти, повинні координувати наукову діяльність зазначених закладів щодо дисертаційних досліджень, забезпечуючи суспільно-необхідні тематики шляхом затвердження рекомендованих

напрямів наукової діяльності. За таким принципом підготовлені фахівці будуть затребуваними у певній сфері, а отримані наукові результати можна буде більш повноцінно впроваджувати в практичну діяльність.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що розглянута проблематика юридичної освіти не є надто новою, але залишається досі не вирішеною. Окремі проблемні питання не стосуються лише юридичної освіти, а належать до проблем вищої освіти загалом. Вирішення зазначених проблемних питань вищої освіти, на наше переконання, не потребує розроблення відповідних громіздких концептуальних та планових документів, а лише вольових рішень Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, закладів вищої освіти, зміни пріоритетів у визначенні якості роботи навчальних закладів та встановлення відповідних норм із зазначених питань у нормативно-правових актах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Жорнова О., Жорнова О.* Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі: усталені нормативи та сучасні вимоги. Вісник Книжкової палати. 2012. № 2. С. 1–4.
2. Біла книга з реформування української юридичної освіти (за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції “Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід” (Київ, 21 і 22 листопада 2014); Федеральне міністерство освіти і науки Федеративної Республіки Німеччина; Університет імені Георга Августа м. Геттінгена, юридичний факультет; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, юридичний факультет; Центр німецького права; Німецько-український правознавчий діалог / упорядники: Роман Мельник, Олена Шаблій, Бернгард Шлоер. Київ: Корпорація “Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка”; Панов, 2015. 360 с.
3. *Тацій В.* Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій. *Право України*. 2009. № 1. С. 4–8.
4. *Лутта В.* Інноваційні методи підготовки юристів у ВНЗ. *Проблеми сучасної освіти*. 2017. № 4. С. 188–193.
5. *Смерницький Д.В.* Практичне стажування у навчанні юристів та практикоорієнтованість наукових досліджень. Забезпечення практикоорієнтованості навчання юристів як невід’ємна складова реформи юридичної освіти: матеріали круглого столу (м. Одеса, 20 травня 2021 р.). Одеса: Національний університет “Одеська юридична академія”, 2021. С. 72–75.
6. *Лазарев М.О.* Освітня технологія: еволюція поняття, концепцій і змісту в педагогічній науці та навчальній практиці. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2012. № 2. С. 90–104.
7. *Смерницький Д.В.* Адміністративно-правове регулювання науково-технічної діяльності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. К., 2020. 636 с.

REFERENCES

1. *Zhornova O., Zhornova O.* (2012) Naukovo-metodychne zabezpechennia navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli: ustaleni normatyvy ta suchasni vymohy. “Scientific and methodological support of the educational process in higher education: established standards and modern requirements”. Bulletin of the Book Chamber. No. 2. P. 1–4 [in Ukrainian].
2. White Paper on the reform of Ukrainian legal education (based on the materials of the international scientific-practical conference “Europeanization of Ukrainian legal education: German-Ukrainian experience” / Kyiv, November 21 and 22, 2014; Federal Ministry of Education and Science of the Federal Republic of Germany; Georg August University Gottingen, Faculty of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Faculty of Law, Center for German Law, German-Ukrainian Legal Dialogue / Compilers: Roman Melnyk, Olena Shabliy, Bernhard Schloer – Kyiv: Kyiv University Taras Shevchenko University Science Park Corporation”; Panov, 2015. 360 p. [in Ukrainian].

3. *Tatsii V.* (2009). Problemy vyshchoi yurydychnoi osvity v Ukraini: novi vyklyky suchasnykh realii. "Problems of higher legal education in Ukraine: new challenges of modern realities". Law of Ukraine. No. 1. P. 4–8 [In Ukrainian].

4. *Luppa V.* (2017). "Innovative methods of training lawyers in universities". Problems of modern education, (4). P. 188–193 [In Ukrainian].

5. *Smernytskyi D.V.* Praktychne stazhuvannia u navchanni yurystiv ta praktykooorientovanist naukovykh doslidzhen. Zabezpechennia praktykooorientovanosti navchannia yurystiv yak nevidiemna skladova reformy yurydychnoi osvity: materialy kruhloho stolu. "Practical internship in the training of lawyers and practice-oriented research. Ensuring practice-oriented training of lawyers as an integral part of the reform of legal education: materials of the Round Table (Odessa, May 20, 2021)". Odessa: National University "Odessa Law Academy". P. 72–75 [In Ukrainian].

6. *Lazariev M.O.* (2012). Osvitnia tekhnolohiia: evolyutsiya poniattia, kontseptsii i zmistu v pedahohichnii nauzi ta navchalnii praktytsi. "Educational technology: the evolution of concepts, concepts and content in pedagogical science and educational practice". Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. No. 2. P. 90–104 [In Ukrainian].

7. *Smernytskyi D.V.* (2020). Administratyvno-pravove rehuliuвання naukovo-tekhnichnoi diialnosti v Ukraini. "Administrative and legal regulation of scientific and technical activities in Ukraine": dis. Doc. Jurid. Sciences: 12.00.07. K. 636 p. [In Ukrainian].

UDC 34:38'06

Smernytskyi Demian,

Doctor of Juridical Sciences, Senior Researcher, Co-Director of the State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, Ukraine, ORCID ID 0000-0001-6066-0324

CURRENT PROBLEMS OF HIGHER LEGAL EDUCATION

The article deals with current problems of higher legal education. The author found that the greatest influence has such problems as the lack of practical component in the training of lawyers, "overload" of law institutes by educational institutions and the need to improve the procedure for assessing the quality of students and graduates on the quality of legal education. According to researcher, training of lawyers in higher educational institutions should be systematically introduced the practice of internships, on-the-job training in institutions, enterprises and organizations of various activities.

By getting practical experience, future lawyers can more professionally perform their work in the executive branch, at enterprises and institutions. Furthermore, such experiences will help those professionals who wish to work in the field of higher education in performing their scientific and pedagogical work better. The application of scientific knowledge in pedagogical activity (educational process) is considered.

Author concludes that solving the mentioned problems of higher education requires not the development of appropriate cumbersome conceptual and planning documents, but only the relevant willful decisions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Education and Sciences of Ukraine, the higher educational institutions, changes in the priority norms on these issues in the regulatory and legal acts.

Keywords: higher legal education, current problems, educational institutions, internships, entrant, student, assessment of knowledge quality, scientific knowledge.

Отримано 14.04.2022

© Smernytskyi Demian, 2022

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2022.1\(55\).9](https://doi.org/10.36486/np.2022.1(55).9)

Issue 1(55) 2022

<http://naukaipravoohorona.com/>